

SAMOWYCHOWANIE W UJĘCIU JANA PAWŁA II**SELF-EDUCATION IN JOHN PAUL II'S TEACHING**

Rozprawy Społeczne, nr 4 (IX), 2015

Marta Trusewicz-Pasikowska

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Trusewicz-Pasikowska M. (2015), *Samowychowanie w ujęciu Jana Pawła II*. Rozprawy Społeczne, 4 (9), s. 72–77.

Streszczenie: Artykuł traktuje o samowychowaniu, jego definicji, warunkach, etapach a także o samopoznaniu, jako jego nieodłącznym elemencie będącym jednocześnie wstępem do aktywności samowychowawczej. Autorka przedstawia w nim stanowisko Jana Pawła II do tej zarówno pedagogicznej, jak i teologicznej kategorii, poprzez którą Bóg nakłada na człowieka obowiązek odkrywania swego powołania, potencjału, jak i samourzeczywistnienia. Cytuje wypowiedzi Papieża Polaka, które świadczą o tym, iż jego zdaniem każdy człowiek powinien wziąć odpowiedzialność za własny ustawiczny rozwój i kształtować w sobie chrześcijańskie cnoty. Artykuł zawiera bogate odniesienia do prac, wypowiedzi Jana Pawła II a także polskich pedagogów i teologów.

Słowa kluczowe: samowychowanie, samopoznanie, samorealizacja, odpowiedzialność, Jan Paweł II

Summary: The article discusses the issue of self-education its definition, conditions and stages, as well as the issue of self-cognition, being and integrat part of it and at the same time an introduction to self-educating activity. The autor presents John Paul II's standpoint on his pedagogic and theological category, trought which God imposes on the man an obligation of discovering his mission, potential and self-realization. She quotes Polish Pope's statements, which testify that in his opinion every human being ought to take the responsibility for their own constant development and should shape christian virtues in themselves. The article consist of extensive references to John Paul II's, Polish pedagogues' and theologists' works and statements.

Keywords: self-education, self-cognition, self-realization, responsibility, John Paul II

Wprowadzenie

Autokreacja, która obejmuje samokształcenie oraz samowychowanie jest sztuką za pomocą której tworzymy samych siebie (Kowolik 2010, s. 163). Jest ona potrzebą samospełnienia się każdego człowieka, pragnieniem stawania się tym, kim w istocie się jest naprawdę (Kowolik 2010, s. 165).

Samokształcenie oznacza zgłębianie wiedzy polegające na samodzielnym doborze i przyswajaniu informacji a także nabywaniu umiejętności, które jest motywowane dążeniem do doskonalenia swojej sfery poznawczej, która w tym procesie ma kluczowe znaczenie (Śliwerski 2010, s. 16). Przedłuża ono działalność edukacyjną szkoły, gdyż jego cele są porównywalne z celami kształcenia oświatowego, które obejmują rozwój intelektualny, kulturalny oraz doskonalenie jednostki (Aleksander 2006, s. 601).

Natomiast z samowychowaniem, które nie jest tożsame z samokształceniem, możemy się spotkać już w czasach sięgających starożytnej filozofii i szkół weddyjsko-bramińskich. Było ono wówczas

określane: ascezą, panowaniem nad sobą, kształtowaniem swojej woli, samorealizacją, samostanowieniem lub samosterowaniem (Śliwerski 2010, s. 93). Samowychowanie jest efektem a także warunkiem wychowania. Obejmuje osobowe decyzje jednostki, jej zaangażowanie i pracę nad sobą (Kaźmierczak 2003, s. 121).

Autorka tekstu stawia tezę, iż każdy człowiek jest zobowiązany, powołany do samowychowania, które odbywa się w ciągu całego życia.

Samopoznanie jako proces inicjujący samowychowanie

Obecnie ludzie są lepiej wykształceni, posiadają obszerną wiedzę w wielu dziedzinach, jednak nie przekłada się to na to, aby człowiek lepiej sam siebie znał. Samopoznanie jest nierozzerwalnym elementem samowychowania, które jest jednocześnie wstępem do tego złożonego procesu, a także swoistym *sine qua non* skuteczności jego przebiegu. Proces samopoznania jest warunkiem rozwoju oraz indywidualności (Pacek 1987, s. 38), w czasie którego jednostka gromadzi informacje na swój temat, z których tworzy tzw. *ja-świadome*, czyli obraz siebie (Sowiński 2006, s. 46), który aby mógł powstać i w odpowiedni sposób się rozwinąć, musi pojawić się w człowieku rozwinięta samoświadomość (Czar-

Adres do korespondencji: Marta Trusewicz-Pasikowska, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, ul. 10 Lutego 15B/98, 08-110 Siedlce, e-mail: m.trusewicz_pasikowska@vp.pl, tel.: 516 498 011

kowski, Szczęśny 2006, s. 620). Wezwanie, jakie zostało wyryte na starożytnej świątyni w Delfach - *poznaj samego siebie* – powinno być ważne i wciąż aktualne dla każdego człowieka, gdyż jedynie istota ludzka spośród wszystkich stworzeń ziemskich jest w stanie *poznać samą siebie* (Jan Paweł II 1998). „Każdy człowiek ma za zadanie (...) tak odczytywać swoje zdolności i wszelkie dane o charakterze osobowym i społecznym (...), by móc rozwijać się i dorastać, by móc pomnażać swoje talenty i doskonalić siebie samego. W ten sposób kształtuje się najpierw młodzieńczy *projekt życia*, który dla ludzi wierzących w Boga przybiera postać *powołania*. Jakże jednak łatwo tu o złudzenie, o pozostanie jedynie na płaszczyźnie marzeń i oczekiwań. Jak bardzo liczy się tu pomoc tych, którzy sami już urzeczywistnili (albo urzeczywistniają) własny projekt życia, poznawszy także wszystkie ograniczenia i trudności z tym związane” (Nagórny 2012, s. 19). Dlatego Papież zachęcał nas słowami: „Nie lękajcie się wejść na drogę Waszego powołania, nie lękajcie się szukać prawdy o sobie i otaczającym Was świecie” (1999).

Warunki samowychowania

Nie wszyscy ludzie podejmują aktywność samowychowawczą, gdyż jest ona uwarunkowana pewnymi możliwościami, działaniami, a także zewnętrznymi i społecznymi czynnikami (Pacek 1977, s. 51). Człowiek, który liczy na pozytywne efekty wynikające z procesu samowychowania powinien posiadać pewne zdolności projekcyjne, organizacyjne oraz eksploracyjne (Kowolik 2010, s. 166).

Samowychowanie może zaistnieć, gdy:

- jednostka świadomie się go podejmuje;
- człowiek jest dla siebie jednocześnie wychowankiem i wychowawcą;
- osoba tworzy i realizuje własny program pracy nad sobą;
- jednostka autonomicznie dokonuje wyboru źródeł oraz metod samowychowania;
- człowiek wykazuje się samokontrolą oraz autoewaluacją;
- osoba korzysta z zewnętrznych wpływów w formie wsparcia, a nie przymusu (Ludwiczak 2009, s. 45).

Proces samowychowania może zostać zainicjowany, gdy zostaną spełnione pewne warunki, które nie zawsze są zależne od osoby, która planuje rozpocząć tę aktywność. Najprościej rzecz ujmując wspomniane warunki można podzielić na dwie kategorie:

- *Warunki biopsychiczne*, do których zaliczamy np. stan zdrowia, który będzie wpływał na efekty pracy nad sobą (jest to warunek biologiczny) oraz ogólny poziom intelektualny jednostki, jej umiejętności, doświadczenia (są to warunki psychiczne). Predyspozycje osobowościowe, do których zaliczamy np.: wiarę w swe możliwości, samodzielność, w miarę obiektywny samokrytycyzm, systematyczność, kreatywność, wytrwałość (Łukaszewski 1984, s. 392).

- *Warunki środowiskowe*, takie jak społeczne i psychospołeczne uwarunkowania działalności samowychowawczej. Do społecznych zaliczamy m.in. powszechność oświaty i wiedzy, która może sprzyjać, bądź utrudniać podejmowanie aktywności samowychowawczej. W warunkach psychospołecznych uwzględniamy m.in. ambicję i wstyd. (Puślecki 1979, s. 139; Gerstman 1981, s. 138; Sowiński 2006, s. 44-45).

Zdaniem Ecler-Nocoń „człowiek w pełni jest, istnieje – jako on – osoba ludzka – kiedy ma swoją naturę w posiadaniu. (...) Jest świadomym sprawcą swoich czynów, sam siebie stwarza - przetwarza. Im bardziej się staje, tym bardziej zaczyna istnieć” (2009, s. 46). Wychowanie nazywa poskramianiem własnej natury, która dokonuje się poprzez samoposiadanie, samopanowanie oraz samostanowienie będące wyrazem podmiotowości człowieka (Ecler-Nocoń 2009, s. 47).

Karol Wojtyła woła, która zależy od własnego *ja* rozumiał dwojako:

- jako władzę stanowienia, która wyraża się w orzeczeniu *mogę*;
- jako właściwość osoby, która wyraża się w słowie *chcę* (Ecler-Nocoń 2009, s. 48).

Trudnym zadaniem stojącym przed wychowawcami jest zaszczepienie w jednostkach zdolności dostrzegania prawdy o sobie, gdyż jedynie prawda jest w stanie wyzwolić ludzi i uczynić ich prawdziwie wolnymi (Furmanek 1995, s. 101-102).

Etapy samowychowania

Samowychowanie składa się z pewnych etapów - w dwóch pierwszych główną rolę odgrywa rodzic oraz nauczyciel, którzy to przygotowują i wdrażają dziecko do podjęcia w przyszłości aktywności samowychowawczej. Natomiast aktywność własna jednostki jest elementem wspólnym dla pozostałych etapów. Wspomniane poziomy opisano poniżej.

Etap I – Wzbudzanie oraz rozwijanie aktywności własnej

Etap ten dotyczy dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, w którym następuje:

- rozpoczęcie oraz usprawnienie aktywności własnej dziecka poprzez kształtowanie samoświadomości a także poczucia własnej wartości, swego potencjału;
- rozbudowanie aktywności własnej wyrażanej np. w zabawie i zadaniach domowych, czego efektem jest pojawienie się motywacji pracy nad sobą.

Na tym etapie istotne jest, aby nauczyciel podczas prowadzenia zajęć szkolnych zwrócił uwagę na potrzebę samokierowania oraz wywiązywanie się z nałożonych na siebie obowiązków. Głównym zadaniem opiekuna-wychowawcy w tym czasie jest motywowanie dziecka do podejmowania aktywności własnej (Sowiński 2006, s. 39).

Etap II – Wdrożenie do samowychowania

Dzieci znajdujące się na tym etapie najczęściej są w tzw. średnim wieku szkolnym, obserwuje się u nich:

- kształtowanie się postaw interpersonalnych;
- mobilizację do rozwoju osobistego, kształtowanie się samokontroli, samodzielności oraz godności osobistej;
- inicjację, organizowanie i ukierunkowywanie aktywności samowychowawczej poprzez prezentację inspirujących wzorów, które kształtują ich ideały i marzenia.

Na tym etapie następuje wdrażanie w planowanie pracy nad sobą, dziecko wówczas uczy się samokontroli i samooceny. Wychowawca staje się tutaj nauczycielem, który podsuwa sposoby, dzięki którym wychowanek będzie mógł urzeczywistnić własne *ja-idealne* (Sowińska i in. 1979, s. 10-21; Sowiński 2006, s. 39-40).

Ja-idealne stanowi ważny element struktury umysłowej *ja*, który składa się z pojęć o wyobrażeniach i sądów opisowych. Pierwotnie kształtuje się poprzez przyglądanie się osobą znaczącym, następnie jednostka poszukuje swego idola w bohaterach literackich, filmowych. *Ja-idealne* zmienia się podczas wkraczania na kolejne etapy w życiu. Im większe znaczenie dla jednostki ma *ja-idealne*, tym większą obserwuje się u niej motywację do jego realizacji (Sowiński 2006, s. 49); owa struktura złożona jest z treści dotyczących:

- wyglądu zewnętrznego;
- opisu poszukiwanych właściwości;
- charakterystyki pożądanej roli społecznej;
- wizji wymarzonej pozycji w porównaniu do innych;
- zbioru cech charakteru (Sujak 1992, s. 277).

Ja-idealne powstaje w wyniku procesu samopoznania i tworzenia własnego światopoglądu. Składa się zarówno z cech oczekiwanych od nas przez osoby znaczące, jak i tych, które zostały nam przekazane w czasie wychowania (Kulas 1986, s. 19). Własny ideał jest składnikiem oraz wynikiem socjalizacji, enkulturacji, oddziaływań edukacyjnych, odbioru bodźców płynących z przestrzeni społeczno-kulturowych oraz medialnych.

Etap III – Stymulacja i kierowanie samowychowaniem

Ta faza obejmuje jednostki będące w okresie dorastania oraz wczesnej młodości, gdyż dotyczy osób, które są zaznajomione z zagadnieniem samowychowania oraz podejmowały już aktywność samowychowawczą. Zadaniem tego etapu jest:

- scalanie aktywności samowychowawczych dzięki pomocy wychowawcy w realizacji samodzielnie ustalonego programu pracy nad sobą;
- osiągnięcie wewnętrznej stymulacji jednostki do prowadzenia dojrzałej i efektywnej aktywności samowychowawczej;
- kierowanie samowychowaniem w sposób uwzględniający system wartości poprzez ak-

centowanie moralnego aspektu swoich czynów (Sowiński 2006, s. 40-42).

Etap IV – Społeczne formy samowychowania

Na tym etapie znajdują się jedynie osoby dorosłe a wpływy wychowawcze są tutaj jedynie pośrednie i pozaosobowe. Aktywność samowychowawcza człowieka jest wówczas zależna od czynników kulturowych, społecznych, wyborów życiowych i doświadczeń z wcześniejszych etapów pracy nad kształtowaniem siebie. Podczas aktywności samowychowawczej jednostka:

- rozwija własne zainteresowania poprzez angażowanie się w zespoły amatorskie, w których razem z innymi dąży do samorozwoju i autoekspresji;
- podejmuje się wielu zadań i ról społecznych, czego efektem jest podwyższanie własnych kompetencji;
- zrzesza się w grupach, stowarzyszeniach o charakterze samowychowawczym (Kamiński 1978, s. 308; Łukaszewski 1984, s. 383; Siek 1986, s. 108; Sowiński 2006, s. 42-43).

Analiza powyższych etapów samowychowania ukazuje powiązanie między wychowaniem a samowychowaniem. Niekiedy w procesie wychowania jednostka nie zostaje odpowiednio stymulowana do zaangażowania się w aktywność samowychowawczą. Dlatego rozróżniono samowychowanie ze względu na jego związek z procesem wychowania na:

- samowychowanie stymulowane i kierowane zewnętrznie;
- samowychowanie spontaniczne i sterowane wewnętrznie (Sowiński 2006, s. 43).

Samowychowanie w ujęciu personalistycznym

W wychowaniu personalistycznym, którego głównym przedstawicielem w Polsce jest Jan Paweł II, zwraca się uwagę na wspomaganie wychowanków w ich samopoznaniu i samowychowaniu (Furmanek 1995, s. 87, 89). Personalistyczne ujęcie uznaje samowychowanie za „rdzeń wychowania” (Jan Paweł II 1985). Jednak Witold Starnawski zauważa pewne niebezpieczeństwo takiego myślenia, gdyż dostrzegając „ułomności” procesu wychowania w dalszym ciągu traktuje je jako niezastąpiony sposób urzeczywistnienia się jednostki, a w wywyższeniu samowychowania nad wychowaniem upatruje niezamierzony rozrost indywidualizmu i negację wartości wspólnoty ludzkiej (2008, s. 139). Starnawski twierdzi, że: „jeśli istotą osoby jest *być darem*, to należy uznać, z tej perspektywy, że czymś doskonalszym jest realizowanie własnego człowieczeństwa nie samotnie, lecz we wspólnocie z innymi osobami, spełnianie siebie w *wymianie darów*, a nie poprzez własną *samowystarczalność*” (2008, s. 139-140). Interakcje z innymi postrzega jako czynnik obiektywizujący i korygujący samowychowanie, który ochrania jednostkę przed „absolutyzacją

cją samodoskonalenia, uczy otwartości, pogłębia umiejętność dialogu i odsłania wartość wspólnoty” (Starnawski 2008, s. 140). Papież akcentując wyjątkowość i indywidualność istoty ludzkiej jednocześnie sprzeciwiał się indywidualizmowi, który z jednostki czyniłby najwyższą wartość pomniejszając tym samym znaczenie społeczeństwa, w którym człowiek żyje i przez które *zapominając o sobie* może się spełnić (Starnawski 2011, s. 13). Tak więc samowychowanie rzeczywiście było dla Jana Pawła II „rdzeniem”, jednak nigdy nie umniejszał znaczenia procesu wychowania, który traktował jako ważny, choć pomocniczy element doskonalenia jednostki. W *Liście do Rodzin* możemy przeczytać, iż: „Proces wychowawczy prowadzi do fazy, do której się dochodzi wtedy, gdy po osiągnięciu pewnego stopnia dojrzałości psychofizycznej człowiek zaczyna *wychowywać się sam*. Z biegiem czasu owo samowychowanie przerośnie poniekąd dotychczasowy proces wychowawczy. (...) Proces samowychowania w zasadniczej mierze potwierdza to, co dokonało się w dziecku (...) poprzez wychowanie w rodzinie i w szkole. Nawet przeobrażając się, odchodząc we własnym kierunku, młody człowiek pozostaje nadal w orbicie swych egzystencjalnych korzeni” (Jan Paweł II 1994). Zdaniem Papieża: „w wychowaniu chodzi głównie o to, ażeby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem — o to, ażeby bardziej *był*, a nie tylko więcej *miał* — ażeby poprzez wszystko to, co *ma*, co *posiada*, umiał bardziej i pełniej być człowiekiem — to znaczy, żeby również umiał bardziej *być* nie tylko z *drugimi*, ale także i *dla drugich*” (Jan Paweł II 1997).

Teologiczna perspektywa samowychowania

Samowychowanie rozpatrywane z perspektywy pedagogicznej jest powiązane z wpływami wychowawczymi (Śliwerski 2007, s. 47; Jundziłł 1974, s. 33), gdyż odzwierciedla przyjęty przez najbliższe otoczenie obraz własnej pracy nad ukształtowaniem swych postaw, cech charakteru, osobowości oraz poglądu na rzeczywistość (Okoń 2001, s. 349). „Możemy wyróżnić proces samowychowania fizycznego, intelektualnego, moralno-społecznego, estetycznego i światopoglądowego” (Walesa 1974, s. 34). Niewątpliwie jest ono procesem inicjowanym i kierowanym przez jednostkę, która staje się bardziej autorefleksyjna, nakierowana¹ na wspaniałe cele i dążenia.

Natomiast w ujęciu teologicznym „samowychowanie mierza do tego (...), aby bardziej *być* człowiekiem, być chrześcijaninem, aby odkrywać i rozwijać w sobie talenty otrzymane od Stwórcy i realizować właściwe każdemu powołanie do świętości” (Jan Paweł II 1997). Każda jednostka jest zobowiązana podjąć swą świadomość wolności oraz określić ją pod względem tego, co ma i tego, co jest jej zadane (Kaźmierczak 2003, s. 140). Wpływa ono także po-

zytywnie na kondycję psychiczną, gdyż taką osobę cechuje aktywna postawa wobec siebie oraz świata zewnętrznego (Paleski 1976, s. 7).

Papież nauczał, iż człowiek, który jest stworzony na podobieństwo Boże, „potrafi nieskończenie przekroczyć samego siebie i powołany jest do przekraczania wszechświata” (Rynio 2004, s. 162). Sednem aktywności samowychowawczej było dla Jana Pawła II uzyskanie kontroli nad *ja*, nad własną osobowością (Kaźmierczak 2003, s. 138). Młódzież nazywał przyszłością i nadzieją współczesnego świata (Jan Paweł II 1991), a także zachęcał ją do tego, aby była wymagająca wobec siebie i innych (Jan Paweł II 1991, 1983). Wiedział, iż „tylko o tyle człowiek urzeczywistnia siebie, o ile potrafi od siebie wymagać” (Kaźmierczak 2003, s. 143). Uważał, że życie zostało powierzone człowiekowi jako skarb, który należy pielęgnować, gdyż pewnego dnia każdy zostanie z niego rozliczony przed Bogiem (Jan Paweł II 1995; Kaźmierczak 2003, s. 145).

Papież Polak dostrzegał potrzebę stworzenia systemu wychowawczego, który uwzględniałby uwarunkowania współczesnego świata, „byłyby przyjazny człowiekowi, tzn. wspierał go w procesie rozwoju własnego człowieczeństwa, budził i rozwijał wrażliwość etyczną, społeczną oraz jednocześnie otwierał na wartości kultury” (Bagrowicz 2009, s. 197). Proponowane przez Jana Pawła II wychowanie uwzględnia potrzebę integralnego i harmonijnego rozwoju. Opierając się na pedagogii wiary, wyrażonej w Biblii, jak i Tradycji Kościoła, dokumentach i przemówieniach Jana Pawła II, można stwierdzić, iż przedstawia on całościową wizję wychowania. Karol Wojtyła a następnie Papież w swych pracach poruszających zagadnienie samowychowania proponuje zwrócić uwagę na kształtowanie u młodzieży dojrzałej osobowości, która wyraża się poprzez to, że jednostka:

- pragnie tworzyć siebie korzystając ze swego samopoznania;
- chce władać sobą, odpowiadać za siebie, swoje zachowanie;
- wolność postrzega jako stanowienie o sobie w oparciu o prawdę;
- realizuje siebie poprzez spełnianie czynów miłości, służenie innym (za: Starnawski 2011, s. 12).

Podstaw własnej wizji wychowania Jan Paweł II szukał w Piśmie Świętym, które wskazuje na Boga jako pierwszego Miłosiernego Wychowawcę swego Ludu. „Punktem wyjścia nauczania w tym wymiarze jest proste stwierdzenie Papieża, że człowiek nie może siebie pojąć bez Boga i nie może też siebie [bez Niego] *urzeczywistnić*. (...) On jeden wie, *co jest w człowieku*, i uczy, że życie ludzkie ma sens jako świadectwo prawdy i miłości. Objawił człowiekowi jego własne człowieczeństwo i jego pełny wymiar, to znaczy synostwo Boże. W tym szczytowym punkcie odkupienia rozpoczyna się cały i każdy proces chrześcijańskiego wychowania. Proces ten jest zarazem wychowaniem do pełni człowieczeństwa”

¹ Należy pamiętać, że samowychowanie może prowadzić do kształtowania się zarówno dobrych, wzniosłych cech, jak i tych niskich. Jest to zależne od tego, jakie jednostka obierze *ja-idealne*.

(Bagrowicz 2009, s. 188-189). Jan Paweł II wychowanie traktował jako trwającą całe życie sztukę *tworzenia człowieka* (Bagrowicz 2009, s. 191) a jednostka w pełni wychowana jest jego zdaniem gotowa prowadzić aktywność samowychowawczą i wychowywać w tym duchu drugiego człowieka (Bagrowicz 2009, s. 192). Dla Jana Pawła II Chrystus będący „ureczywistnieniem obrazu Boga wciśniętego w człowieka” (Bagrowicz 2009, s. 194) jest przewodnikiem i doskonałym wzorem człowieczeństwa. Twierdził on, iż prawdę - która czyni nas prawdziwie wolnymi - winniśmy „budować w trudzie, z wytrwałością i cierpliwością (...). I ta właśnie budowa nazywa się samowychowaniem. (...) *Posiąść swoją duszę* – oto owoc samowychowania” (Jan Paweł II, 1985). Głównym wymiarem rozwoju młodzieży jest zabieganie o kształtowanie się ich pozytywnych więzi z Chrystusem, gdyż jedynie On jest dawcą i źródłem życia oraz wzrostu (Kaźmierczak 2003, s. 132). Jezus Chrystus jest osobowym Wzorem, którego potrzebuje każdy człowiek, a w szczególności młody, gdyż to On dodaje nam siły do zdobywania cnót, takich jak: miłość, wiara, uczciwość, szlachetność, czystość, czy wielkoduszność (Kaźmierczak 2003, s. 133). Tak więc mamy polecenie aby każdego człowieka charakteryzowało „rzetelne zaangażowanie się (...) w pracę nad sobą, w dzieło moralnego doskonalenia się i dojrzewiania” (Wojtyła 1983, s. 77-78).

Podsumowanie

Samowychowanie stanowi formę wyrażania, ekspresji siebie, ureczywistniania swego ideału. Jest długotrwałym i niełatwym procesem przekraczania swoich słabości, braków. Podjęcie się jednocześnie roli wychowanka i wychowawcy wymaga automotywacji, wytrwałości a także umiejętności spojrzenia na siebie i własną pracę z dystansu, w celu uzyskania jak najbardziej obiektywnej ewaluacji.

Jan Paweł II zauważył, iż życie każdego człowieka jest realizacją projektu jego *samourczywistnienia* (Jan Paweł II 1985). Uważał, że każdy powinien być odpowiedzialny za swój rozwój osobowy, który winien przybrać postać samowychowania (Jan Paweł II 1988), do którego zostaliśmy powołani przez Boga. Karol Wojtyła, który następnie stał się Głową Kościoła Rzymskokatolickiego, był uważany za wychowawcę, gdyż prowadził działalność pedagogiczną, jednak sam nie nazywał siebie pedagogiem (Starnawski 2011, s. 9). Pedagogia Papieża Polaka nie jest wyrazista i całościowa (Starnawski 2005, s. 15-29), jednak można w niej wyróżnić swoisty teoretyczny i praktyczny aspekt (Starnawski 2008, s. 155), który odgrywa znaczącą rolę dla Kościoła i teorii wychowania człowieka (Bagrowicz 2009, s. 181). Karol Wojtyła rozumiał jak ważne jest wdrażanie, zachęcanie dzieci do podejmowania aktywności samowychowawczej. Składał na barki rodziców, pedagogów oraz młodych obowiązek troski o wychowanie, tak własne, jak i bliźniego. Zachęcał młodzież

do pracy nad sobą, która jest związana z odkrywaniem życiowego powołania, powinności względem Boga, siebie i drugiego człowieka (Jan Paweł II 1985; Kaźmierczak 2003, s. 124). Miał świadomość tego, iż teraźniejsze zaangażowanie w realizację swych obowiązków owocuje wypełnieniem się życiowego posłannictwa (Kaźmierczak 2003, s. 127). Ten wielki człowiek nie tylko mówił o istotności samowychowania ale także prowadził aktywność samowychowawczą. Stawiał sobie wysokie cele, z których odpowiedzialnie i konsekwentnie się wywiązywał (Ecler-Nocoń 2009, s. 50-51). Tak więc niewątpliwie także w tym aspekcie może być dla nas wzorem do naśladowania.

Literatura:

1. Aleksander T. (2006), *Samokształcenie*, W: E. Różycka (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 5, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 601-609.
2. Bagrowicz J. (2009), *Stawać się bardziej człowiekiem. Z podstaw edukacji religijnej*. Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń.
3. Czarkowski J., Szczęsny W. (2006), *Samopoznanie*, W: E. Różycka (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 5, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 619-622.
4. Ecler-Nocoń B. (2009), *Wychowawcze konteksty myśli Karola Wojtyły. Rzecz dla pedagogów*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice.
5. Furmanek W. (1995), *Człowiek-człowieczeństwo-wychowanie. Wybrane problemy pedagogiki personalistycznej*. Wydawnictwo Oświatowe FO-SZE, Rzeszów.
6. Gerstman S. (1981), *Psychologiczne podstawy oddziaływań wychowawczych*. Nasza Księgarnia, Warszawa.
7. Jan Paweł II (1985), *Parati semper*.
8. Jan Paweł II (1988), *Christifideles Laici*.
9. Jan Paweł II (1991), *Przemówienie w dniu 15 sierpnia 1991 w Częstochowie*. Wydział Duszpasterski Kurii Metropolitarnej Częstochowskiej, Częstochowa.
10. Jan Paweł II (1994), *Gratissimam sane*.
11. Jan Paweł II (1995), *Encyklika Evangelium vitae*.
12. Jan Paweł II (1997), *Homilia do młodzieży*, Poznań.
13. Jan Paweł II (1998), *Fides et Ratio*.
14. Jan Paweł II (1999), *Homilia mszy świętej*, Łowicz.
15. Jundziłł I. (1974), *Stosunek młodzieży do samowychowania*. Nauczyciel i wychowanie, 3, s. 33-43.
16. Kamiński A. (1978), *Studia i szkice pedagogiczne*. PWN, Warszawa.
17. Kaźmierczak P. (2003), *Personalistyczna koncepcja wychowania w nauczaniu Jana Pawła II*. Wydawnictwo WAM, Kraków.
18. Kowolik P. (2010), *Autokreacja potrzebą samospelniania się człowieka w jego rozwoju*, W: K. Przyby-

- cień (red.), *Autokreacja. Aspekty wybrane*. Fundacja Uniwersytecka, Stalowa Wola, s. 163-171.
19. Kulas H. (1986), *Samocena młodzieży*. WSiP, Warszawa.
 20. Ludwiczak S. (2009), *Samoedukacja*. Wydawnictwo MADO, Toruń.
 21. Łukaszewski W. (1984), *Szanse rozwoju osobowości*. Wydawnictwo KIW, Warszawa.
 22. Nagórny J. (2012), *Wychowanie do wartości*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
 23. Okoń W. (2001), *Samowychowanie*, W: W. Okoń (red.), *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 349.
 24. Pacek S. (1977), *Samowychowanie studentów. Warunki i efekty*. PWN, Warszawa.
 25. Pacek S. (1987), *O przewyciężaniu niepełnosprawności. Poznanie siebie*. Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa.
 26. Paleski Z. (1976), *O niektórych powiązaniach między samowychowaniem a zdrowiem psychicznym*. Zagadnienia wychowawcze a zdrowie psychiczne, 2, s. 7-19.
 27. Puślecki W. (1979), *Proces samokształcenia*. Oświata dorosłych, 3, s. 126-130.
 28. Radwan M., Wyleżek S., Gorzkula S. (1988), *Jan Paweł II, Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
 29. Rynio A. (2004), *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
 30. Siek A. (1986), *Formowanie osobowości*. Wydawnictwo ATK, Warszawa.
 31. Starnawski W. (2005), *Wprowadzenie do pedagogicznej myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II*. Roczniki Nauk Społecznych, t. 33, z. 2, s. 15-29.
 32. Starnawski W. (2008), *Prawda jako zasada wychowania*. Wydawnictwo UKSW, Warszawa.
 33. Starnawski W. (2011), *Aktualność pedagogii Jana Pawła II*. Wychowanie na co dzień, nr 4/5, s. 9-13.
 34. Sowińska H., Jankowski C., Ziarko Z. (1979), *Cele wychowania określające stosunek dziecka w średnim wieku szkolnym wobec siebie*. Życie Szkoły, 9, s. 10-21.
 35. Sowiński A. J. (2006), *Samowychowanie w interpretacji pedagogicznej*. Oficyna In Plus, Szczecin.
 36. Sujak E. (1992), *Rozważania o ludzkim rozwoju*. Wydawnictwo Znak, Kraków.
 37. Śliwerski B. (2007), *Wychowanie. Pojęcie – znaczenia – dylematy*, W: M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Wychowanie*. t. 1, GWP, Gdańsk, s. 25-76.
 38. Śliwerski B. (2010), *Teoretyczne i empiryczne podstawy samowychowania*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
 39. Walesa Cz. (1974), *Samowychowanie a rozwój człowieka. Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne*, 4, s. 33-42.
 40. Wojtyła K. (1983), *Elementarz etyczny*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
 41. Woroniecki J. (1961), *Wychowanie człowieka*. Wydawnictwo Znak, Kraków, s. 24.